

בכורות יט

בנידון אם יוצא דופן חשיב מום

הלח"מ (פ"ד תמורה ה"ח) למד בדעת הרמב"ם דיוצ"ד וכלאים נפדין בלי מום, שאין לך מום גדול מזה. ודבריו תמוהין ממתני', דאמר ר"ט דיוצ"ד ירעה עד שישתאב, ואמאי צריך מום, הלא כבר יש בו מומו של יוצ"ד.

וני"ל [ויסוד הדברים איתא בספר נזר הקודש מנחות פג:] דכוונת הלח"מ דהא שאפשר לפדות ע"י מום הוא דהוי כבהמה טמאה, והיינו שמופקעת לגמרי מהקרבה, וממילא זה שייך נמי בכלאים ויוצ"ד וחבריהם, שהם מופקעים מהקרבה ממש, שהרי אין במינם קרבן ואין עושים תמורה, ולהכי לא גריעי מבע"מ להחשב כבהמה טמאה, ולהכי שייך בהם פדיון.

אבל בכור אין קדושתו משום דין הקרבה, דמה"ט מתקדש גם בבע"מ משום דרחם מקדשו וגם שעיקר קדושתו הוא להיות מתנות כהונה (פ"ה אות מב), ולהכי פשיטא שאין יוצ"ד מפקיע קדושתו להתירו להשחט. ולהכי בעינן דוקא מום, כמפורש בפסוק שבכור בע"מ הותר בשחיטה ואכילה מחוץ למקדש.

בכור לדבר אחד

[א] ר' טרפון מספק"ל בכור לדבר אחד אי הוי בכור. ואף דכתיב פטר רחם, סובר ר"ט שזה בא למעט בא אחר נקבה, כמש"כ התוס' (ד"ה רישא) וכדמשמע בגמ', אבל לא בעינן שהבכור יצא דרך רחם

והנה להלן (מז:): גם שיטת ר' שמעון דבכור לדבר אחד הוי בכור, אלא דאיהו סובר דיוצא דופן לא נתקדש כלל, ואילו הבא אחר יוצא דופן הוי בכור גמור. וביארו התוס' שם (ד"ה בכור) דסברת ר"ש חלוקה מר' טרפון, דיוצא דופן גרע לפי ר"ש דלא הוי בכור כלל ונתמעט מ'פטר רחם', ואילו בא אחר יוצא דופן אלימא לי', והוי בכור גמור.

[ב] בעיקר שיטת ר"ט דבכור לדבר אחד הוי בכור, בפשוטו היינו שהוא מסופק אם סגי בדבר אחד, או דבעינן לכל דבר, ולהכי שניהם אין בהם קדושה כלל. ולפי הצד ששניהם בכורים, לכאוי' שניהם ניתנים לכהן. אבל בספר ראשית ביכורים (ד"ה ועי' חולין) חידש דכוונת ר"ט ששניהם יש בהם קדושה קלישתא של בכור, דסגי באחד מן הסיבות של בכורה כדי שיתקדש במקצת, ולשון 'ספק' היינו שיש בו תערובת של חולין וקדשים, כמש"כ המהר"ל לגבי כל ספיקות. ולדבריו, שניהם אסורים בגוי"ע מדאורי' ואין בהם מלקות, שהוא יחצי איסור' של גוי"ע.

[ובתוס' (מז:): משמע כדבריו, דהק' דר"ש הסובר דבכור לד"א הוי בכור לגמרי ואילו ר"ט סובר דירעו עד שישתאב, ותיצאו דסברת ר"ש חלוקה מר"ט וכו'. ודבריהם צ"ב, שאין כאן סברות חלוקות, אלא דר"ש פשיטא לי' דהוי בכור, ואילו ר"ט מספק"ל, ואיך כתבו שהם סברות חלוקות. אבל למש"כ הראש"ב את"ש, דר"ש סובר שהוא בכור גמור, ואילו ר"ט הוא ודאי יחצי-בכור', ולהכי סברותיהם חלוקות זמ"ז, ודו"ק.

[ג] מצינו בכמה סוגיות דבכור נתקדש ע"י הרחם, ולהכי יש פסול של חציצה, ובעינן נגיעה ברחם [עי' לעיל ט. ובחולין סט: ע.]. והרי ביציאה דרך דופן, פשיטא דל"ב כל הני, ובע"כ לפי צד זה של ר' טרפון לא בעינן קידוש ע"י הרחם. וא"כ יל"ע שגם אליבא דחכמים דבעינן רחם דוקא, מהיכ"ת שהוא משום 'קידוש' הרחם, ואולי הוא רק הגדרה שיצא דרך רחם. והרי כיוצ"ב כתב האג"מ (יו"ד ח"ג סי' רנה) דבכור אדם מתקדש גם היכא שיש חציצה וכדו', דסגי שיצא דרך רחם, ואמאי לגבי בהמה נקטו חז"ל שיש קדושה מיוחדת ע"י נגיעה ברחם.

[ד] החזו"א (בכורות סי' יט ססקי"ד) צידד לומר דלר' טרפון קרב גם יוצ"ד, וטעמו דהא דנתמעט יוצ"ד מהקרבה נלמד מכי יולד, אבל זה מבוסס על הילפותא של בכור כמבוי' בנדה מ', והרי לר"ט דיוצ"ד מתקדש להיות בכור, לא שייך הילפותא כלל, וממילא אין מקור דיוצ"ד אינו קרב.

רובא דאיתא קמן ורובא דליתא קמן

מבוי בגמ' דסד"א דלא אזלינן בתר רובא דליתא קמן כלל, ועד"ז בפ"ק דחולין (יא.). ויל"ע מהו ההבדל בין רובא דאיתא קמן ובין רובא דליתא קמן. ורע"א (כתובות יג:) והנתיבות (בשו"ת חמד"ש אה"ע סי' כד סק"יב) והחת"ס (ב"ב כג: ד"ה ואע"ג) כתבו דרובא דליתא קמן אינו תלוי על מספר מסוים שיש בעולם, אלא משום שטבע העולם ומנהגו הוא כך, ואין הענין לייחס הפרט [בהמה אחת] לכלל של בהמות שאינן טריפות, אלא דכיון דדרכו של עולם הוא דסתם בהמה אינה טריפה, יש לנקוט שגם בהמה זו אינה טריפה. ולהכי כל רובא דליתא קמן לא הוי כמו רובא דאיתא קמן, שהרי בהמה זו לא פירשה מכלל בהמות שאינן טריפות שנצטרך לייחס אותה לשם, אלא הנידון עליה בעצמה, וזהו רובא דליתא קמן.

איזה מהן עדיף

בסוגין חזינן שיש מעלה של רובא דאיתא קמן, דסד"א דלא אזלינן בתר רובא דליתא קמן. ואף אחר שהגמ' הוכיחה דאזלינן בתר רובא דליתא קמן, חזינן בכ"ד דרובא דאיתא קמן עדיף. [א] כתבו התוס' (ד"ה ברובא) דר' מאיר לא חייש למיעוטא ברובא דאיתא קמן, וכן דעת התוס' ביבמות (קט. ד"ה כגון) והר"ן (רפ"ג דע"ז) דר"מ מודה ברובא דאיתא קמן [אבל הרמב"ן יבמות סז: סובר דר' מאיר חייש למיעוט בכל גוונין]. [ב] דעת רש"י (קידושין פ. ד"ה אם רוב שרצים) דלא אמרינן סמוך מיעוט לחזקה ברובא דאיתא קמן, וכן הכריע החו"מ (סי' סג). [ג] החו"מ (סי' סג סק"ב) כתב דדוקא ברוב דליתא קמן מצטרפין שני מיעוטי לבטל הרוב [כמבואר בברכות נג.], ולא ברובא דאיתא קמן דכל מיעוט הוא כמאן דליתא. [ד] השאג"א (חדשות סי' יח) כתב דרובא דליתא קמן לא מהני לטהר ברה"י, ודוקא רובא דאיתא קמן.

ונראה שיסוד דכל הנ"ל הוא דהיכא דהרוב הוא לפנינו, אזי יש דבר ברור לתלות בו, וממילא המיעוט הוא כמאן דליתא. משא"כ ברובא דליתא קמן, אף דחזינן בעלמא דרוב בהמות אינן טרפות, הרי אין תלייה ברורה לבהמה שעליה אנו דנים, אלא דמסתמא היא כשרה כרוב הבהמות, ובהכי לא נתבטל צד המיעוט.

אבל בכ"ד כתבו הפוסקים דרובא דליתא קמן עדיף. [א] השב שמעתתא (ש"ב פט"ו) נקט דרובא דליתא קמן חשיב עשירי ודאי, אף דרובא דאיתא קמן הוי עשירי ספק. [ב] רע"א (כתובות יג: ד"ה ואפשר) כתב דעד אחד נאמן כנגד רובא דאיתא קמן ואינו נאמן כנגד רובא דליתא קמן. [ג] בשערי יושר (ש"ג פ"א) נקט בדעת הרמב"ם (פט"ו איסורי ביאה הכ"ז) דלא אזלינן בתר רובא דאיתא קמן בדיני נפשות.

ומדברי רע"א מבואר דהמעלה של רובא דליתא קמן הוא שטבע העולם הוא כך ויש סברא שאמור להיות כמו הרוב, עכת"ד. אבל החת"ס (ב"ב כג: ד"ה אע"ג) כתב טעם אחר, שהוא משום המיעוט, דכיון שהמיעוט אינו לפנינו, אין צריכים לחוש לו כ"כ. ואכתי יל"ע אמאי לגבי דינים מסוימים, רובא דאיתא קמן עדיף, ולגבי דינים אחרים, רובא דליתא קמן עדיף, וע"י.

ר' מאיר חייש למיעוט

דעת התוס' (בכורות כ. ד"ה ואיבעית, יבמות קט. ד"ה מחזורתא) דר' מאיר חושש למיעוט מדרבנן, אבל מודה דמדאורי' אזלינן בתר רוב. אבל דעת הרמב"ן והרשב"א (חולין יב.) שאפי' מדאורי' ר' מאיר חייש למיעוט. אמנם גם לדעת התוס' נראה שיש מח' ביניהם מדאורי', שהרי נחלקו גם בסמוך מיעוט לחזקה שהיא מח' מדאורי' [שהרי ר' מאיר מיקל]. והיינו דעיקר המח' היא אם מיעוט כמאן דאיתא מדאורי', אלא דאכתי הרוב יכול להכריע, אבל כיון שהוא קיים מדאורי', להכי מצטרף בהדי חזקה מדאורי', וגם שחוששים לאותו מיעוט מדרבנן, ויסוד זה מבוי בר"ן רפ"ג דע"ז (יז: בדפי הרי"ף).